

VODENICA NA FLOSI, Džordž Eliot
VELIKI GETSBI, Skot Ficdžerald
PRVI LJUBAVNIK, Anton Čehov
POSLEDNJE SKRETANJE ZA BRUKLIN, Hjubert Selbi
ČETIRI TRAGEDIJE: ROMEO I JULIJA,
HAMLET, MAGBET, KRALJ LIR, Vilijam Šekspir
PRESUDA – SABRANE PRIPOVETKE, Franc Kafka
NA PUTU, Džek Keruak
OŠTRICA BRIJAČA, Somerset Mom
DAMA S KAMELIJAMA, Aleksandar Dima Sin
ČOVEK BEZ OSOBINA, Robert Muzil
JADI MLADOGA VERTERA, Johan Volfgang Gete
STAKLENO ZVONO, Silvija Plat
JEDNA SVANOVA LJUBAV, Marsel Prust
MRTVE DUŠE, Nikolaj Gogolj
TES OD RODA D'ERBERVILA, Tomas Hardi
PROCES, Franc Kafka
ZLOČIN I KAZNA, Fjodor Dostojevski
SLIKA DORIJANA GREJA, Oskar Vajld
IDIOT, Fjodor Dostojevski
MALE ŽENE / DOBRE SUPRUGE, Luiza Mej Olkot
ODABRANE DRAME: ČOVEK JE ČOVEK, OPERA ZA TRI GROŠA;
MAJKA HRABROST I NJENA DECA, Bertolt Breht
BOGORODIČINA CRKVA U PARIZU, Viktor Igo
ZAPISI IZ PODZEMLJA, Fjodor Dostojevski
FRANKENŠTAJN ILI MODERNI PROMETEJ, Meri Šeli
MAJSTOR I MARGARITA, Mihail Bulgakov
ANA KARENJINA, Lav Tolstoj
MOBI DIK, Herman Melvil
BRAĆA KARAMAZOVI, Fjodor Dostojevski
RUĐIN / OČEVI I DECA, Ivan Turgenjev
EVGENIJE ONJEGIN, Aleksandar Puškin
GOSPOĐA BOVARI, Gistav Flober
MALI LJUDI / DŽOINI DEČACI, Luiza Mej Olkot
SRCE TAME, Džozef Konrad
RAT SVETOVA, Herbert Džordž Vels
DŽEJN EJR, Šarlota Bronte
KNJIGA O SNOBOVIMA, Vilijam Mejkpis Teker
NANA, Emil Zola
ZLI DUŠI I–II, Fjodor Dostojevski
RAT I MIR I–II, Lav Tolstoj

LJUBAVNIK LEDI ČETERLI

D. H. LORENS

Preveo
Svetozar Ignjačević

■ Laguna ■

Naslov originala

David Herbert Lawrence
LADY CHATTERLEY'S LOVER

Translation copyright © ovog izdanja 2022, LAGUNA

KLASICI
SVETSKE
KNJIŽEVNOSTI

EDICIJA SVETSKI KLASICI

Knjiga br. 41

Sadržaj

Lorens i njegovo vreme	9
(Aleksandra V. Jovanović)	
LJUBAVNIK LEDI ČETERLI	21
O autoru	403

Glava prva

Naše doba je u suštini tragično doba i zato odbijamo da ga shvatimo tragično. Došlo je do sloma, nalazimo se među ruševinama, počinjemo da izgrađujemo nova mala staništa, gajimo nove male nade. To je prilično mukotrpan posao; nema više ravnog puta u budućnost, a prepreke ili obilazimo ili se veremo preko njih. Prinuđeni smo da živimo, svejedno kolika se nebesa obrušavala.

Takav je, manje-više, bio stav Konstans Četerli. Rat joj je uništio svod nad glavom, a ona je shvatila da čovek mora da živi i da se uči.

Udala se za Kliforda Četerlija 1917. godine, kada je ovaj došao kući na jednomesečno odsustvo. Njihov medeni mesec trajao je tačno mesec dana. Zatim se on vratio u Flandriju, da bi ga nakon šest meseci ponovo otpremili brodom za Englesku, gotovo u parčićima. Njegova žena Konstans imala je tada dvadeset tri godine, a on dvadeset devet.

Njegovo grčevito držanje za život bilo je čudesno. Nije umro, a parčići kao da su nanovo srastali. Dve godine je ostao u rukama lekara. Onda je proglašen izlečenim i mogao je ponovo da se vrati životu, ali mu je donja polovina tela, od kukova naniže, ostala zauvek oduzeta.

To se dogodilo 1920. godine. Kliford i Konstans su se vratili u njegov dom Regbi hol, porodično „sedište“. Otac mu je umro i Kliford je sada bio baronet „ser Kliford“ a Konstans je bila leđi Četerli. Došli su da zasnuju domaćinstvo i bračni život u prilično zapuštenom domu Četerlijevih, koji nije donosio baš dovoljne prihode. Kliford je imao jednu sestru, ali je ona još ranije napustila kuću. Stariji brat mu je poginuo u ratu. Zauvek obogaljen, svestan da nikada neće moći da ima decu, Kliford se vratio kući, u čađavu Srednju Englesku, da održava ime Četerlijevih u životu dokle god može.

U suštini nije bio očajan. Mogao je da se kreće po kući u stolici na točkićima, a imao je i invalidska kolica s pridodatim malim motorom, tako da je mogao lagano da se voza po bašti i odlazi u divan, melanholičan park, na koji je zaista bio ponosan, iako se pretvarao da mu do njega nije mnogo stalo.

Pošto je toliko propatio, sposobnost za patnju ga je do izvesne mere napustila. Ostao je čudan, živahan, vedar, moglo bi se reći skoro veseo, rumenog lica zdrava izgleda i svetloplavih, izazivačkih, živahnih očiju. Ramena su mu bila široka i jaka, ruke izrazito snažne. Nosio je skupa odela i dopadljive kravate, iz otmenih radnji u Bond stritu. Pa ipak, na licu mu se primećivao predostrožan izraz, izvesna praznina tipična za bogalja.

Pošto je za dlaku izbegao smrt, ono što mu je preostalo od života bilo mu je izvanredno dragoceno. U uznemirenoj živahnosti njegovih očiju bilo je vidljivo koliko se ponosio što je, nakon velikog udarca, ostao živ. Međutim, bio je toliko povređen da je nešto u njemu zamrlo, neka od njegovih osećanja su iščezla. Postojala je samo praznina neosetljivosti.

Njegova žena Konstans bila je rumena cura, poput seljančice, meke smeđe kose i čvrsta tela, laganih pokreta, punih neuobičajene energije. Imala je krupne, začudene oči i prijatan, blag glas; izgledala je kao da je tek prispela iz svog rodnog sela. A uopšte nije bilo tako. Njen otac beše nekada dobro poznati slikar-akademik, stari ser Malkom Rid. Majka joj je bila jedna

od onih obrazovanih fabijanki, u onim srećnim, gotovo pre-
rafaelitskim danima. Među umetnicima i obrazovanim socijalistima Konstans i njena sestra Hilda su stekle ono što bi se moglo nazvati umetnički nekonvencionalnim odgojem. Vodili su ih u Pariz, Firencu i Rim, da se napajaju umetnošću, a vodili su ih i na drugu stranu, u Hag i Berlin, na velike skupove socijalista, na kojima su govornici govorili na svim civilizovanim jezicima i niko time nije bio zbunjen.

Zato se ove dve devojke, još od ranog detinjstva, nisu plašile ni umetnosti ni politike. To je bila njihova prirodna atmosfera. Bile su u isti mah i kosmopolite i provincijalke, uz onaj kosmopolitski provincijalizam umetnosti koji se slaže s uzvišenim socijalnim idealima.

Kad im je bilo petnaest godina, poslali su ih u Drezden, radi muzike, između ostalog. A tamo su se stvarno lepo provodile. Živele su slobodno, među studentima, pretresale s muškarcima filozofska, sociološka i umetnička pitanja; u tome su bile isto toliko dobre kao i sami muškarci, samo još bolje, pošto su bile žene. Skitale bi po šumama, sa snažnim mladićima koji su nosili gitare, tang-tang! Pevale su pesme o skitnicama i bile slobodne. Slobodne! To je bila veličanstvena reč. Napolju, na otvorenom prostoru, u šumi, izjutra, u društvu krepkih mladića zlatnih grla, slobodne da rade što im je volja i – iznad svega – da kažu što im je volja. Razgovor je bio od prvorazredne važnosti, strasna razmena mišljenja. Ljubav je bila samo uzgredna stvar.

Do svoje osamnaeste godine i Hilda i Konstans su već iskusile ljubav. Mladići s kojima su tako strasno razgovarale i tako veselo pevale, s kojima su kampovale podno drveća u takvoj slobodi, želeli su, razume se, ljubavni odnos. Devojke su imale svoje nedoumice, ali, s druge strane, o toj stvari se toliko govorilo, smatralo se da je toliko važna. A muškarci su bili tako ponizni i puni žudnje. Zašto se devojka ne bi mogla ponašati kao kraljica i sebe prineti na dar?

I tako su one sebe prinele na dar, svaka onom mladiću s kojim je vodila najoštroumnije i najprisnije rasprave. Te rasprave, te diskusije behu veličanstvena stvar; udvaranje i ljubavni odnosi samo svojevrsni primitivni obrt, u neku ruku – antiklimaks. Posle toga bi devojka bila manje zaljubljena u momka i pomalo sklona da ga mrzi, kao da je on napravio prestup zakoračivši u njenu privatnost i unutrašnju slobodu. Jer, naravno, kod žene su se čitavo njeno dostojanstvo i smisao života sastojali u dostizanju neograničene, savršene, čiste i uzvišene slobode. Šta drugo i znači život jedne žene ako ne da odbaci stare i prljave veze i potčinjenosti?

Ma koliko je čovek mogao sentimentalizovati, ta stvar sa seksom bila je jedna od najstarijih prljavih veza i potčinjenosti. Pesnici koji su slavili seks uglavnom su bili muškarci. Žene su odvajkada znale da postoji nešto bolje, nešto uzvišenije. A sada su to znale određenije nego ikad. Prelepa, čista sloboda žene bila je mnogo divnija od bilo kakve seksualne ljubavi. Jedina nezgoda je u tome što muškarci toliko zaostaju za ženama u toj stvari. Oni su insistirali na seksualnoj raboti kao psi.

A žena je morala da se prepusti. Muškarac je kao dete u svojim prohtevima. Žena je morala da mu pruži ono što on želi, inače bi se verovatno, poput deteta, nadurio, otperjao i pokvario jedan veoma prijatan odnos. Međutim, žena je mogla da se prepusti muškarcu i ne prepuštajući mu svoje unutrašnje, slobodno biće. To pesnici i oni koji pričaju o seksu izgleda nisu dovoljno uzimali u obzir. Žena je mogla da prihvati muškarca a da mu se stvarno ne prepusti. U svakom slučaju, mogla je da ga prihvati a da se ne prepusti njegovoj moći. Umesto toga, mogla je da iskoristi tu seksualnu rabotu da bi stekla moć nad njim. Naime, trebalo je samo da se uzdržava u seksualnom odnosu i pusti da on dođe do kraja i svrši a da pritom ona ne dostigne vrhunac; a zatim da produži odnos i ostvari svoj orgazam i svoj vrhunac, dok je on pritom samo njeno oruđe.

Obe sestre su stekle svoja ljubavna iskustva dok još nije izbio rat, a onda su ih hitno otpremili natrag, kući. Nikad se nisu zaljubile u nekog mladića ukoliko najpre ne bi postale verbalno veoma bliske s njim; to će reći, ukoliko ne bi bilo suštinskog interesovanja, kroz razgovor. Bilo je nekog zapanjujućeg, dubokog, neverovatnog ushićenja u strasnom razgovoru s nekim zaista pametnim mladićem, satima, mesecima, iz dana u dan... one to nikad nisu shvatale, sve dok se ne bi dogodilo! Rajsko obećanje „I daće ti se muškarci, da razgovaraš s njima!“ nikada nije bilo izrečeno. Ono je bilo ispunjeno još pre no što su postale svesne šta to obećanje znači.

A ako je, nakon uzbudljive prisnosti ovih živahnih diskusija što prosvetljuju dušu, seksualna rabota bila manje-više neizbežna, onda neka mu bude. Ona je označavala svršetak jednog poglavlja. A bilo je u njoj i nekog sopstvenog ushićenja; nekog čudnog, drhtavog ushićenja u samom telu; neki završni grč samopotvrđivanja, kao poslednja reč, uzbudljiva i tako nalik na niz zvezdica koje se stavljaju da označe kraj nekog pasusa i prekid teme.

Kad su devojke došle kući, za letnji raspust 1913. godine – Hildi je bilo dvadeset, a Koni osamnaest godina – njihov otac je jasno mogao videti da su već iskusile ljubav.

*L'amour avait passé par là**, kako neko reče. Međutim, otac je i sam bio čovek od iskustva, te je pustio da život teče svojim tokom. Što se tiče majke, nervnog bolesnika u poslednjih nekoliko meseci života, ona je jedino želela da njene ćerke budu „slobodne“ i da se „ostvare kao ličnosti“. Ona sama nikada nije bila sposobna da bude u potpunosti svoja; to joj je bilo uskraćeno. Sam Bog zna zbog čega, pošto je bila žena koja je imala sopstveni prihod i sopstveni život. Ona je krivila muža. Međutim, u suštini, nije mogla da se otrese nekakvog zastarelog uticaja autoriteta na sopstveni duh ili dušu. To nije imalo nikakve veze sa ser Malkomom, koji je puštao svoju neprijateljski

* Fr.: Tuda je ljubav prošla. (Prim. prev.)

razdražljivu, srčanu ženu da vlada vlastitim jatom, dok je on išao svojim putem.

Tako su devojke bile „slobodne“ i vratile se u Drezden, svojoj muzici, univerzitetu i mladićima. Volele su, svaka svog mladića, a mladići su voleli njih, sa svom strašću koju rađa duhovna privlačnost. Sve one divne stvari koje su ti mladići mislili, izražavali i pisali, oni su mislili, izražavali i pisali za svoje devojke. Konin mladić je bio muzički, a Hildin tehnički nastrojen. Međutim, oni su prosto živeli za svoje devojke – istina, samo kad je reč o duši i duševnim uzbuđenjima. Na jednom drugom polju bili su malčice osujećeni, premda toga nisu bili svesni.

Jasno se videlo da je i kroz njih prostrujala ljubav; to jest, fizičko iskustvo. Čudnovato je do kako tananog ali nepogrešivo uočljivog preobražaja ljubav dovodi u telima muškaraca i žena; žena bujnije procveta i postane fino zaobljena, mladalačka ušiljenost se umekšava, a izraz postane ili uznemiren ili pobednički; muškarac biva mnogo smireniji, više okrenut k sebi, a i sam oblik njegovih ramena i guzova biva manje agresivan i nekako više neodlučan.

U pogledu pravog seksualnog uzbuđenja, onog telesne prirode, sestre su gotovo podlegle čudnovatoj muškoj moći. Međutim, brzo su se oporavile, shvatile seksualno uzbuđenje samo kao jedan u nizu osećaja i ostale slobodne. S druge strane, muškarci su, iz zahvalnosti prema ženskom biću za seksualni doživljaj, puštali da im duše lete ka njima. A posle toga bi izgledali kao da su izgubili banku, a našli poludinarac. Konin mladić umeo je da bude malčice mrzovoljan, a Hildin malčice podrugljiv. Međutim, takvi su muškarci! Nezahvalni i nikad zadovoljni. Kad ih ne primiš u sebe, mrze te zato što to ne želiš; a kad ih primiš, opet te mrze, iz nekog drugog razloga. Ili uopšte bez ikakvog razloga, sem zato što su, eto, nezadovoljna deca, kojima se ne može ugoditi ma šta dobila, ma šta žena mogla činiti za njih.

Međutim, dođe rat, te Hildu i Koni ponovo hitno otpremiše kući, iako su već dolazile, u maju, na majčinu sahranu. Do Božića 1914. godine oba njihova mladića, Nemca, behu poginula; sestre su zbog toga plakale i strasno su ih volele, ali su ih, stvarno, u dubini duše, zaboravile. Oni više nisu postojali.

Obe sestre su živеле u očevoj – u stvari majčinoj – kući u Kensingtonu i družile se sa mladima iz kembričkog kruga, grupe koja je zagovarala „slobodu“ i flanelske pantalone, razdrljene flanelske košulje i nekakvu ugađenu emocionalnu anarhiju, šaputav, mrmoljiv glas i krajnje utančano ponašanje. Međutim, Hilda se iznenada udala za čoveka koji je imao deset godina više od nje, starijeg člana istog tog kembričkog kruga, čoveka s pozamašnom svotom novca i lagodnim poslom u vladi, nasleđivanim kao porodična tradicija; pored toga, on je pisao filozofske eseje. Živela je sa njim u omanjoj kući u Vestminsteru i kretala se u onom dobrom društvu vladinih službenika koji nisu društveni krem, ali koji su – ili će to biti – prava intelektualna snaga nacije: ljudi koji znaju o čemu govore, ili bar govore kao da to znaju.

Koni se za vreme rata bavila dobrovoljnim radom u blagoj formi i družila sa kembričkim nepotkupljivcima u flanelskim pantalonama, koji su se blago podsmevali svemu, bar dosad. Njen „prijatelj“ bio je Kliford Četerli, dvadesetdvogodišnji mladić, koji se žurno vratio kući iz Bona, gde je studirao tehničke metode vađenja uglja. Pre toga proveo je dve godine u Kembridžu. Sada je postao poručnik u jednom otmenom puku, tako da je u uniformi mogao još prikladnije da se podsmeva svemu.

Kliford Četerli je poticao iz više klase nego Koni. Koni je pripadala dobrostojećoj inteligenciji, a on aristokratiji. Ne baš onoj visokoj, ali ipak *njoj*. Otac mu je bio baronet, a majka kći vikonta.

Međutim, iako je bio boljeg porekla i više pripadao „društvu“ nego Koni, Kliford je bio, na svoj način, veći palančanin

i stidljivko. On se lagodno osećao u uskom „velikom svetu“ pripadnika zemljoposjedničke aristokratije, ali je bio snebivljiv i nervozan u odnosu na čitav onaj drugi veliki svet koji sačinjavaju ogromne horde pripadnika srednjeg i nižeg staleža, kao i stranaca. Istinu govoreći, malčice se pribojavao ljudi koji spadaju u srednju i nižu klasu, kao i stranaca koji ne pripadaju njegovoj vlastitoj klasi. Bio je na neki parališući način svestan sopstvene nezaštićenosti, premda ga je štitilo sve ono što povlašćenost može da pruži – što je čudno, ali predstavlja tipičnu pojavu našeg vremena.

Stoga je njega očaravalo osobeno blago samopouzdanje devojke kakva je bila Konstans Rid. Ona je mnogo bolje vladala sobom u onom spoljašnjem svetu haosa nego što je on to činio.

Pa ipak, i on je bio buntovnik; čak se bunio i protiv sopstvene klase. Ili je buntovnik možda prejaka reč; sasvim prejaka. Bio je zahvaćen opštom, popularnom mladalačkom odbojnošću prema konvencijama i svakoj vrsti stvarnog autoriteta. Očevi su bili smešni; njegov sopstveni bandoglavko prevashodno. I vlade su bile smešne; naša sopstvena, naročito, stalno u oklevanju. I vojske su smešne, i sve one stare budaline-generalni, a prevashodno onaj rumenko Kičener. Čak je i rat bio smešan, iako je usmratio priličan broj ljudi.

U stvari, sve je bilo pomalo smešno ili prilično smešno; u svakom slučaju sve što je u vezi s vlašću, bilo u vojsci, vladi ili na univerzitetu, bilo je do izvesnog stepena smešno. I ukoliko je vladajuća klasa polagala ikakva prava na vlast, ona je takođe bila smešna. Ser Džefri, Klifordov otac, bio je izrazito smešan, zato što je sekao svoje drveće i izbacivao ljude iz svog rudnika, terajući ih u vojsku, a sam se osećao sasvim bezbedno i kao rodoljub; međutim, trošio je više novaca na otadžbinu no što je imao.

Kada je gospođica Četerli – Ema – otišla iz Srednje Engleske u London da malo bude bolničarka, bila je, na tih način, vrlo zajedljiva na račun ser Džefrija i njegovog nepokolebljivog

rodoljublja. Herbert, stariji brat i naslednik imanja, otvoreno se smejao, iako su stabla koja su se obarala da bi služila kao potporni stubovi za rovove bila njegova. Međutim, Kliford se samo pomalo nelagodno smeškao. Sve je bilo smešno, to je cela istina. Ali kada se stvar previše primakla i čovek i sam postao smešan...? Ljudi iz drugih staleža, poput Koni, bili su bar u ponečemu ozbiljni. Oni su u nešto verovali.

Bili su prilično ozbiljni kad je reč o vojnicima, pretnji mobilizacijom i nestašici šećera i karamela za decu. Kod svega ovog vlasti su, naravno, na smešan način grešile. Međutim, Kliford nije mogao to da primi k srcu. Za njega su vlasti bile smešne *ab ovo**, a ne zbog karamela ili vojnika.

A i vlasti su se osećale smešno i ponašale se na prilično smešan način, tako da je neko vreme bila prava ludnica. Sve dok se situacija nije razvila u svetlu, a Lojd Džordž došao da spase stvar u zemlji. A to je prevazilazilo čak i smeh, tako da se lakomislena mladež više nije smejala.

Herbert Četerli je poginuo 1916. godine i tako je Kliford postao naslednik. On se čak i toga uplašio. Svest o važnosti, u svojstvu sina ser Džefrija i čeda Regbija, toliko je bila ukorenjena u njemu da joj nikako nije uspevao izmaći. A ipak je znao da je, u očima onog ogromnog ustalasanog sveta, i to smešno. Sada je on bio naslednik i odgovoran za Regbi. Zar to nije smešno? A i sjajno i u isti mah, možda sasvim besmisleno?

Ser Džefri nije dopuštao nikakvu besmislenost. Bio je bled i napet, povučen u sebe i tvrdoglavo rešen da spase svoju otadžbinu i sopstveni položaj, bez obzira na Lojda Džordža ili ma koga drugog. Toliko je bio odsečen, toliko odvojen od one Engleske koja je prava Engleska, tako krajnje nesposoban, da je čak imao lepo mišljenje o Horaciju Botomliju. Ser Džefri je branio Englesku i Lojda Džordža kao što su njegovi preci branili Englesku i Svetog Đorđa, i nikad nije bio svestan da

* Lat.: od samog početka. (Prim. prev.)

postoji neka razlika. I tako je ser Džefri sekao drveće i branio Lojda Džordža i Englesku, Englesku i Lojda Džordža.

I želeo je da se Kliford oženi i stekne naslednika. Kliford je osećao da je njegov otac beznadežan anahronizam. Ali u čemu je on sam bio iole napredniji, osim u nekom treptavom osećanju da je sve smešno, kao i u prevashodnoj smešnosti sopstvenog položaja? Jer, hteo – ne hteo, on je svoje baronetstvo i Regbi prihvatio s krajnjom ozbiljnošću.

Ono veselo uzbuđenje koje donosi rat ishlapelo je... nestalo. Previše smrti i užasa. Čoveku je bila potrebna podrška i uteha. Čoveku je bilo potrebno da ima neko sidro u sigurnom svetu. Čoveku je bila potrebna žena.

Četerlijevi, dva brata i sestra, živeli su neobično izdvojeno, sami i zatvoreni u Regbiju, uprkos svim poznanstvima. Osećanje izdvojenosti pojačavalo je porodičnu vezanost, osećanje slabosti sopstvenog položaja, osećanje nezaštićenosti, uprkos tituli i posedovanju zemlje – ili baš zbog njih. Bili su odsečeni od one industrijske Srednje Engleske u kojoj su proveli čitav život. Bili su odsečeni i od sopstvenog staleža, zbog sumorne, jogunaste, zatvorene prirode ser Džefrija, njihovog oca, koga su ismevali, ali prema kome su osećali veliku nežnost.

Njih troje su se zarekli da će uvek živeti zajedno. Međutim, sada je Herbert bio mrtav, a ser Džefri je želeo da se Kliford oženi. Ser Džefri je to jedva i spomenuo; on je vrlo malo govorio. Međutim, njegovom nemom, tmurnom navaljivanju u tom smeru Kliford je teško mogao da se odupre.

Međutim, Ema je rekla: „Ne!“ Ona je bila deset godina starija od Kliforda i osećala je da će njegova ženidba značiti bekstvo i izdaju onoga za šta su se mladi u porodici zalagali.

Kliford se ipak oženio i proveo svoj medeni mesec s Koni. Bila je to užasna 1917. godina i oni behu bliski poput dvoje ljudi koji se drže zajedno na brodu što tone. On je bio nevin kad se oženio; seksualna strana mu nije mnogo značila. Njih dvoje su bili bliski, nezavisno od toga. A Koni je bila pomalo

ushićena ovom prisnošću koja je izvan seksa i izvan muškarčevog „zadovoljstva“. U svakom slučaju, Klifordu nije baš bilo naročito stalo do „zadovoljenja“ kao što se činilo da tolikim muškarcima jeste. Ne, prisnost je bila dublja, ličnija od toga. A seks je bio samo slučajnost ili sporedna okolnost, jedan od onih čudnih, zastarelih, organskih procesa koji opstojavaju u svojoj nezgrapnosti, ali su u suštini nepotrebni. Doduše, Koni je stvarno želela da ima decu; makar samo da bi učvrstila sopstveni položaj u odnosu na svoju zaovu Emu.

Međutim, s početka 1918. godine Kliforda su dopremili kući brodom, smrskanog, tako da nije bilo deteta. A ser Džefri je umro od žalosti.

Glava druga

Koni i Kliford su došli kući, u Regbi, u jesen 1920. godine. Gospođica Četerli, još uvek zgađena zbog otpadništva svog brata, otišla je od kuće da živi u malom stanu u Londonu.

Regbi je bio duguljasta, oniska, stara kuća od mrkog kamena, započeta negde sredinom osamnaestog veka, a kasnije dograđivana, sve dok nije postala prenatrpana zgradurina bez mnogo osobenosti. Stajala je na jednom uzvišenju, u prekrasnom starom parku, punom hrastova; ali, avaj, u blizini se mogao videti dimnjak teveršelskog ugljenokopa, sa oblacima pare i dima, a u daljini, kraj brda obavijenog parom i izmaglicom, neuređeno i rastrkano selo Teveršel, selo koje je počinjalo skoro od kapija parka i vuklo se, s krajnje beznadežnom ružnoćom, još čitavu dugu i groznu milju: nizovi bednih, malih, čađavih kuća od opeke, sa crnim škrljčanim krovom, ostrim rogļevima i postojanom bezizraznom sumornošću.

Koni je bila navikla na Kensington, škotska brda ili proplanke u Saseksu; to je bila njena Engleska. Sa stoicizmom svojstvenim mladosti, jednim pogledom je obuhvatala krajnju, bezdušnu ružnoću Srednje Engleske, sa njenim ugljem i gvožđem, i primala je takvu kakva jeste, nepojmljivu i nedostojnu

da se o njoj misli. Iz prilično sumornih odaja u Regbiju slušala je klopavanje rešeta u ugljenokopu, brektanje vozića, zveket vagoneta na skretnicama i promukao, kratak pisak lokomotiva u rudniku. Nasip ugljenokopa u Teveršelu je goreo, goreo već godinama, tako da bi koštalo hiljade i hiljade funti da se ugasi. Zato neka gori. A kada je vetar duvao u tom smeru, što se često dešavalo, kuća je bila puna smrada od ovog sumporastog sagorevanja Zemljinog izmeta. Ali čak i kad nije bilo vetra, vazduh je vazda mirisao na nešto iz unutrašnjosti zemlje: na sumpor, gvožđe, ugalj ili kiselinu. Čak su se i na božićnim ružama stalno hvatale pahuljice čađi, neverovatne, poput crne mane sa nebesa sudbine.

Eto, tako je to; sudbinski dato, kao i sve drugo! To je stvarno grozno, ali čemu batrganje? Ne možete ga se otarasiti. Ono samo teče svojim tokom. Život, kao i sve drugo! Na niskoj, tamnoj tavanici oblaka noću su gorele i treperile crvene mrlje, šarale nebo, nadimale se i skupljale, poput opekotina koje pričinjavaju bol. To behu peći za topljenje. U početku su općinjavale Koni nekom vrstom užasa; osećala se kao da živi pod zemljom. Zatim se navikla na njih. A izjutra je padala kiša.

Kliford je tvrdio da Regbi voli više od Londona. Ovaj kraj je imao neku svoju posebnu divlju volju, a ljudi su bili srćani. Koni se pitala šta još imaju; u svakom slučaju, ni oči ni pamet. Ljudi su bili isto tako divļji, bezoblični i turobni kao predeo, a i jednako neprijateljski nastrojeni. Samo što je bilo nećeg strašnog i pomalo tajanstvenog u njihovom nerazgovetnom krkljanju glasova što potiću iz dubine grla, tipičnom za to narećje, i u klopavanju njihovih drvenim klincima potkovanih rudarskih čizama, dok su se u gomilama vukli kući, asfaltnim putem, vraćajući se s posla.

Nije bilo nikakvog doćeka za mladog posednika, nikakvih svetkovina, nikakvih izaslanika, čak ni jednog jedinog cvetka. Samo vožnja autom, po vlažnom vremenu, mraćnim, vlažnim putem kroz šumu, probijanje kroz sumorno drveće,

sve do padine na kojoj je ležao park, gde su pasle sive, mokre ovce, do brežuljka gde je kuća rasprostirala svoju tamnomrku fasadu i gde su se muvali domoupraviteljka i njen muž, kao nesigurni žitelji na licu zemlje, spremni da promućaju koju reč dobrodošlice.

Nije bilo nikakvog opštenja između Regbi hola i sela Teveršela, nikakvog. Kape se nisu dodirivale u znak pozdrava, niti se klanjalo. Rudari su samo buljili; trgovci su skidali šešire Koni, kao kakvom poznaniku, i nespretno klimali glavom Klifordu; to je bilo sve. Nepremostiv jaz i neka tiha pizma, s obe strane. U početku je Koni patila zbog tog postojanog rominjanja pizme koja je dopirala iz sela. A onda je oguglala i ono je postalo neka vrsta okrepe, nešto s čime treba živeti. Nije da ona i Kliford ne behu omiljeni; oni su samo pripadali jednoj potpuno drugačijoj vrsti u odnosu na rudare. Nepremostiv bezdan, neopisiv jaz, kakav možda ne postoji južno od Trenta. U Srednjoj Engleskoj i na industrijskom severu, međutim, to je nepremostiv bezdan, preko kojeg se ne može uspostaviti nikakvo opštenje. Ti se drži svoje strane, a ja ću svoje! Čudno poricanje zajedničkog pulsa čovečanstva.

Pa ipak, selo je saosećalo s Klifordom i Koni, u načelu. Stvarno, to se svodilo na obostrano: „Pusti me na miru!“

Paroh beše prijatan čovek šezdesetih godina, ispunjen svojom dužnošću i, kao ličnost, sveden gotovo na nulu tim tihim „pusti me na miru“ stavom sela. Žene rudara bile su skoro sve metodistkinje. Rudari nisu bili ništa. Međutim, čak i ono malo službene odeće kakvu je nosio paroh bilo je dovoljno da potpuno prekrije činjenicu da je i on ljudsko biće, kao i svaki drugi čovek. Ne, on je bio gospodin Ešbi, neka vrsta stvari koja automatski propoveda i moli se.

Ovo tvrdoglavo, nagonsko „Mi mislimo da smo isto toliko dobri kao i vi, makar da vi i *jeste* ledi Četerli!“ zapanjivalo je i zbunjivalo Koni, naročito u početku. Bila joj je nepodnošljiva

ona čudna, podozriva, lažna ljubaznost s kojom su žene rudara odgovarale na njeno obraćanje; onaj čudnovato uvredljiv ton – „O, bože! Sada sam *zaista* neko čim ledi Četerli razgovara sa mnom! Ali, uprkos tome, ona ne treba da misli da nisam isto tako dobra kao i ona!“ – koji je uvek čula kako odzvanja u gotovo ulizivačkim glasovima žena. Preko njega se nikako nije moglo preći. Bio je očajno i uvredljivo nekonformistički.

Kliford ih je puštao na miru, a i ona je naučila da slično postupi; jednostavno je prolazila i ne gledajući ih, a oni su buljili kao da je pred njima kakva pokretna voštana figura. Kada je morao da svrši neku stvar sa njima, Kliford se odnosio prilično oholo i prezrivo; tu čovek više nije mogao dopustiti sebi da se ponaša blagonaklono. U stvari, on je uglavnom bio prilično nadmen i prezriv u odnosu na svakoga ko nije pripadao njegovom staležu. Držao se svog stava, ne čineći ni najmanji pokušaj usaglašavanja. A ljudi ga nisu ni voleli ni mrzeli; bio je prosto sastavni deo stvari, kao nasip u rudniku ili sâm Regbi.

Međutim, sada kada je bio bogalj, Kliford je u stvari bio izuzetno stidljiv i povučen u sebe. Nije voleo nikoga da viđa, izuzev ličnih slugu, zato što je morao da sedi u kolicima ili u naročitoj stolici na točkićima. Ipak, oblačio se isto onako brižljivo kao i uvek, kod skupih krojača, nosio je iste one pažljivo odabrane mašne iz Bond strita kao i pre; posmatran odozgo, izgledao je isto onako krepak i impresivan kao i uvek. On nikada nije bio jedan od onih modernih feminiziranih mladića; čak je delovao prilično seljački, sa svojim rumenim licem i širokim ramenima. Međutim, njegov sasvim tih, nesiguran glas i oči, u isti mah i neustrašive i bojažljive, samouverene i nesigurne, odavali su njegovu pravu prirodu. Držanje mu je često bilo uvredljivo oholo, a potom ponovo smerno i povučeno, gotovo bojažljivo.

Koni i on su bili vezani jedno za drugo na onaj rezervisan, moderan način. U dubini duše bio je suviše ozleđen, preživevši veliki šok zbog obogaljenosti, da bi bio bezbrižan i lakomislen.

Bio je povređeno biće. I pošto je bio takav, Koni je strasno prijanjalo uz njega.

Međutim, nije mogla da ne oseća koliko malo veze je on stvarno imao sa ljudima. Rudari su, u izvesnom smislu, bili njegovi ljudi; no on ih je posmatrao pre kao objekte nego kao ljude, pre kao delove ugljenokopa nego kao delove života, pre kao neskladne, sirove pojave nego kao ljudska bića slična njemu samom. Na neki način ih se plašio, nije mogao da podnosi da ga gledaju sada kada je bogalj. A njihov čudan, surov život činio mu se isto toliko neprirodan kao život ježeva.

Za sve se zanimao samo izdaleka, kao čovek koji gleda kroz mikroskop ili teleskop. Nije bio u dodiru. Nije imao stvarnog dodira ni sa čime, izuzev, po tradiciji, s Regbijem i, preko čvrste veze porodične odbrane, sa Emom. Izvan toga ništa ga se nije stvarno doticalo. Koni je osećala da ga se ni ona sama nije stvarno, suštinski doticala; možda, na kraju krajeva, nije ni imalo do čega da se dospe – samo do poricanja ljudskog kontakta.

Pa ipak, on je u potpunosti zavisio od nje; bila mu je potrebna svakog trenutka. I pored toga što je bio velik i jak, bio je bespomoćan. Mogao je da se sâm vozi u stolici na točkićima, imao je i kolica sa pridodatim motorom u kojima je mogao da lagano brekće po parku. Međutim, sam po sebi, bio je kao kakva izgubljena stvar. Bilo mu je potrebno Konino prisustvo, da ga uveri kako uopšte postoji.

I pored svega, bio je ambiciozan. Posvetio se pisanju priča; neobičnih, veoma ličnih priča o ljudima koje je poznavao. Pametnih, prilično zajedljivih, a ipak, na neki tajanstven način, besmislenih priča. Opservacija u njima je bila izvanredna i osobena. Međutim, nije bilo nikakvog dodira, nikakvog stvarnog kontakta. Kao da se čitava stvar dešavala u bezvazдушnom prostoru. A pošto je životno poprište danas uglavnom veštački osvetljena pozornica, te priče su bile neobično veran odraz modernog života, to jest moderne psihologije.

Kliford je bio gotovo bolesno preosetljiv na ove priče. Želeo je da ih svi smatraju dobrim, najboljim, *non plus ultra*.* Pojavljivale su se u najmodernijim časopisima i bile hvaljene i kuđene kao i obično. Međutim, za Kliforda je pokuda značila mučenje; kao da mu se noževi zabadaju u telo. Kao da se celo njegovo biće nalazilo u tim pričama.

Koni mu je pomagala koliko god je mogla. U početku je bila ushićena. O svemu je razgovarao s njom, jednolično, uporno, istrajno, a ona je morala da uzvraća svom snagom. Kao da su cela njena duša, i telo, i pol, morali da se probude i uđu u njegove priče. To ju je ushićivalo i potpuno obuzimalo.

Kad je reč o fizičkoj strani života, tu su oni jako malo živeli. Ona je morala da nadgleda upravljanje domaćinstvom. Ali domoupraviteljka je već godinama bila u službi ser Džefrija, a ona usahla, ostarija, krajnje korektna žena – teško da biste je mogli nazvati sobaricom, ili čak ženom uopšte – koja je posluživala za stolom bila je u kući već četrdeset godina. Čak ni same služavke više nisu bile mlade. To je strašno! Šta čovek može učiniti s takvim mestom, osim da digne ruke od njega! Sve te beskrajne sobe koje niko ne koristi, sva ta srednjoengleska rutina, mehanička čistoća i mehanički red! Kliford je zahtevao da se primi nova kuvarica, jedna iskusna žena koja je služila kod njega, u njegovom stanu u Londonu. U svemu ostalom imanje se, izgleda, održavalo mehaničkom anarhijom. Sve je teklo u najboljem redu, uz strogu čistoću i strogu tačnost; čak i uz prilično strogo poštenje. A ipak, u Koninim očima, to beše metodična anarhija. Nikakva toplina osećajnosti nije sve to organski sjedinjavala. Kuća je izgledala sumorno, kao napuštena ulica.

Šta je i mogla da učini sem da digne ruke od nje? I digla je ruke. Ponekad je dolazila gospođica Četerli, sa svojim aristokratski suvonjavim licem, i likovala videći da se ništa nije

* Lat.: nenadmašan. (Prim. prev.)

promenilo. Ona nikad nije oprostila Koni što ju je istisnula iz njenog duhovnog jedinstva s bratom. Ona bi, Ema, zapravo trebalo da stvara ove priče, ove knjige, zajedno s njim; ove četerlijevske priče, nešto novo na svetu, što su *oni*, Četerlijevi, svetu doneli. Tu nije postojalo nikakvo drugo merilo. Nije bilo nikakve organske veze s mišlju i izrazom koji su ranije postojali. Samo nešto novo na svetu; četerlijevske knjige, potpuno lične.

Kad je svratio u Regbi, nakratko, Konin otac reče nasamo svojoj kćeri:

„Što se tiče Klifordovog pisanja, ono je pametno, ali u njemu nema ničega. Neće biti trajno!“

Koni se zagleda u ovog kršnog škotskog plemića kome je celog života dobro išlo i njene oči, njene krupne, večno začudene, plave oči se zamaglišu. U njemu nema ničega! Šta je mislio pod tim *u njemu nema ničega*? Ako ga kritičari hvale, a njegovo ime postaje gotovo slavno, i to čak donosi novac... Šta je njen otac mislio kad je rekao da u Klifordovom pisanju nema ničega? Čega bi tu još moglo da bude?

Naime, Koni je usvojila pravilo mladog sveta: ono što postoji u ovom trenutku, to je sve. A trenuci se nižu jedan za drugim i nisu nužno povezani jedan sa drugim.

Kad je provodila svoju drugu zimu u Regbiju, otac joj je rekao:

„Nadam se, Koni, da nećeš dozvoliti da te okolnosti prisile da postaneš *demi-vierge*.“*

„*Demi-vierge*!“, odgovori Koni rasejano. „Zašto? Zašto neću?“

„Osim, naravno, ako ti se to dopada!“, dodade otac brzo.

Isto to je rekao Klifordu kad njih dvojica ostadoše sami:

„Bojim se da Koni baš ne pogoduje sasvim da bude *demi-vierge*.“

„Poludevica!“, odgovori Kliford, prevodeći taj izraz, da bi bio siguran u njegovo značenje. Za trenutak se zamisli, a onda

* Fr.: poludevica. (Prim. prev.)

pocrvene. Bio je ljut i uvređen. „U kom smislu joj ne pogoduje?“ upita kruto.

„Postaje mršava... šiljata. To nije njen stil. Ona nije od one vrste curica koje su kao sardine, ona je punačka škotska pastrmka.“

„Samo, naravno, bez pega!“, reče Kliford.

Nameravao je kasnije da kaže nešto Koni u vezi s tom poludevičanskom rabotom... tim njenim poludevičanskim stanjem. Međutim, nije mogao sebe da natera na to. Bio je, u isti mah, i previše prisran sa njom i nedovoljno prisran. Vrlo su se dobro slagali u duhovnom pogledu, ali u telesnom nisu postojali jedno za drugo, tako da nijedno od njih nije moglo da podnese da se među njih uvuče *corpus delicti*.^{*} Bili su tako prisni, a ipak bez ikakvog dodira.

Koni je, međutim, slutila da je njen otac nešto rekao i da Kliford ima nešto na umu. Znala je da je njemu svejedno da li je ona *demi-vierge* ili *demi-monde*,^{**} sve dok on to ne zna tačno i ne bude prinuđen da se sam uveri. Što oko ne vidi i svest ne zna, to i ne postoji.

Koni i Kliford su tada već skoro dve godine bili u Regbiju, provodeći svoj praznjikav život potpuno obuzet Klifordom i njegovim radom. Njihova interesovanja nikad nisu prestala da teku istim tokom u vezi s njegovim radom. Razgovarali su i mučili se u porođajnim mukama stvaranja, osećajući kao da se nešto dešava, stvarno dešava, nešto stvarno u praznom prostoru.

Utoliko je to i bio nekakav život; u praznom prostoru. U svemu ostalom, to je bilo nepostojanje. Regbi je bio tu, i služe... ali avetinjski, stvarno nepostojeći. Koni je išla u šetnje po parku i šumama koje su okruživale park, uživala u samoći i tajnovitosti, rasterujući nogama smeđe jesenje lišće i berući prolećne jaglike. Ali sve je to bio san, ili, bolje rečeno, bio je to

* Lat.: dokaz prestupa. (Prim. prev.)

** Fr.: polusvet. (Prim. prev.)

privid stvarnosti. Hrastovo lišće joj je izgledalo kao lišće koje vidi, namreškano, u ogledalu; i sama je bila ličnost o kojoj je neko čitao, ličnost što bere jaglike koje su samo senke, sećanja ili reči. Nikakve suštastvenosti ni u njoj ni u bilo čemu drugom... nikakvog dodira, nikakvog kontakta! Samo ovaj život s Klifordom, ovo beskrajno raspredanje mreže pričanja, čestica svesti, te priče za koje je ser Malkom rekao da u njima nema ničega i da neće biti trajne. Zašto bi i bilo ičega u njima, zašto bi trebalo da budu trajne? Ne traži đavola. Dovoljan je zasad i *privid stvarnosti*.

Kliford je imao priličan broj prijatelja – u stvari, poznanika – i pozivao ih je u Regbi. Pozivao je svakovrstan svet, kritičare i pisce, ljude koji će doprineti da se njegove knjige hvale. A njima je laskalo što su pozivani u Regbi, pa su ih hvalili. Koni je to savršeno dobro shvatila. Ali zašto da ne? To je bila samo jedna od letimičnih šara u ogledalu. Čega tu ima lošeg?

Ona je bila domaćica tom svetu... uglavnom muškarcima. Ona je povremeno bila domaćica i Klifordovim rođacima-aristokratama. Pošto je bila blaga, rumena ženica, nalik na seljančicu, sklona pegavosti, krupnih plavih očiju, kovrdžave smeđe kose, prijatnog glasa i prilično jakih ženskih slabina, smatrali su da izgleda malo staromodno i „ženstveno“. Nije bila „od one vrste curica koje su kao sardine“, nalik na dečaka, sa dečački ravnim grudima i malim guzovima. Bila je suviše ženstvena da bi izgledala sasvim otmeno.

Zato su se muškarci, a posebno oni koji više nisu bili mladi, prema njoj ophodili zaista ljubazno. Međutim, znajući koliki bi bol jadni Kliford osetio ma i na najmanji znak flertovanja s njene strane, ona ih uopšte nije ohrabivala. Bila je tiha i neodređena, nije imala nikakvog kontakta sa njima i nije ni nameravala da ga ima. Kliford je bio neobično ponosan na samoga sebe.

Njegovi rođaci su se prema njoj ponašali veoma ljubazno. Ona je znala da ta ljubaznost nagoveštava odsustvo straha,

kao i da ovakav svet ne poštuje čoveka ako ovaj nije u stanju da ih malo zaplaši. Međutim, ni sa njima nije imala nikakvog kontakta. Puštala ih je da budu ljubazni i prezrivi, dopuštala da osećaju da nemaju nikakve potrebe da drže nož u potaji. Nije imala nikakve suštinske veze sa njima.

Vreme je teklo. Ma šta se dešavalo, ništa se nije dešavalo zato što je ona bila tako divno izvan kontakta. Ona i Kliford su živeli u svojim idejama i njegovim knjigama. Gostila je svet... u kući je uvek bilo sveta. Vreme je teklo kao što radi sat: već je pola devet umesto pola osam.